

Artikkelissa arvioidaan Euroopan talous- ja rahaliiton jäsenyyden mukanaan tuomia sopeutumistarpeita ja muutoksia suomalaisen työmarkkinapolitiikan toimintaympäristöön.

Sopimus- politiikka talous- ja rahaliitossa

Lauri Ihalainen
SAK:n puheenjohtaja

Suomen liittyminen Euroopan talous- ja rahaliitto EMUn jäseneksi vuoden 1999 alusta oli johdonmukainen seuraus jo toteutuneelle integraatiokehitykselle. EU-jäsenyysratkaisun jälkeen henkinen kynnyks oli matalampi siirtyä talous- ja rahaliiton kolmanteen vaiheeseen, vaikka ratkaisuun tiedettiin liittyvän sekä uhkia että mahdollisuuksia.

Arviot EMUn taloudellista vaikutuksista menivät ristiin. Ratkaisussa nähtiin hyviä ja huonoja puolia, ja eri ta-

hot painottivat niitä eri tavalla. Erityisesti epäsymmetristen, maakohtaisten häiriöiden riskiin tuli suhtautua vakavasti maamme tuotantorakenteen yksipuolisuuden ja poikkeuksellisuuden takia. Meillä oli kantapäähän kautta saatua tuoretta kokemusta siitä, mitä epävakaa valuuttaolot ja rajusti heilahteleva korkokanta merkitsevät. EMU lupasi rahataloudellista vakautta, jota pidimme tärkeänä ja jonka saavuttaminen pääomaliikkeiden vapauduttua oli ollut vaikeaa. SAK:n EMU-neuvot-

Kuva: Leena Louhivaara

Oheinen artikkeli perustuu SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalaisen puheeseen Visbyssä 6.7.2003 järjestetyssä EMUa käsittelevässä pohjoismaisessa ay-seminaarissa.

telulinja oli: kyllä, jos kansalliset ehdot täyttyvät. Vuoden 1996 SAK:n edustajakokouksessa asetimme neljä EMUa koskevaa vaatimusta – edellytystä sille, että voimme arvioida EMUa Suomen kannalta myönteisesti:

1. Suomen taloudessa ja työmarkkinoilla on varauduttava talous- ja rahoituksen vaikutuksiin siitä riippumatta, mikä on kantamme itse EMU-jäsenyyteen.

2. Jos Suomessa EMU-jäsenyyteen liitetään siihen kuulumattomia ehtoja kuten sopimussuojan murtaminen, sopimusten yleissitovuudesta luopuminen tai sopimuspalkkojen alentaminen, SAK vastustaa hanketta.

3. Suomen jäsenyys ei voi toteutua, ellei työllisyys parane oleellisesti. Taustalla oli historiamme yksi syvimmistä talouskriiseistä, jota ei EU- eikä EMU-hankekaan aiheuttanut.

4. Talouden ulkoisten häiriöiden torjuminen edellytti Suomen herkän haavoittuvuuden takia EMU-oloissa kansallisia puskurirahastoja. SAK:n ehtona EMU-jäsenyydelle oli selvyys tarvittavista puskurirahastoista ja muista sopeutumiskeinoista.

SAK esitti muille työmarkkinajärjestöille ja maan hallitukselle neuvotteluja, joissa käsiteltäisiin talous- ja rahoituksen vaikutuksia työllisyyteen ja sopimustoimintaan. Pääministeri Paavo Lipposen hallitus käynnisti mittavat EMU-selvitykset ja suhtautui periaatteessa myönteisesti SAK:n esittämään EMU-puskurijatteluun. Työmarkkinajärjestöt aikaansaivat yhteisen EMU-linjauksen.

Suomen EMU-ratkaisuun liittyen käynnistimme toukokuussa 1997 työmarkkinajärjestöjen väliset neuvottelut kahdesta asiakokonaisuudesta: Ensimmäinen neuvottelu koski yhteisen kannanotton aikaansaamista siitä, mitä vaikutuksia EMUlla on harjoitettavaan sopimuspolitiikkaan ja sopimusjärjestelmämme toimivuuteen. Yhteisesti totesimme, että suomalainen sopimusjärjestelmä, jonka kantavana linjana ovat keskitetyt sopimukset sekä hyvä tulopoliittinen yhteistyö hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen välillä, on toi-

miva malli myös EMU-aikana. Yhdes- sä totesimme myös, että on tarve kehittää neuvotteluja sopimusjärjestelmässämme, mutta että perusasiat ovat kunnossa.

Toinen ja palkansaa- jia rauhoittava linjaus oli, että EMU-ratkaisu ei edellytä sopimuspalkkojen laskua eikä sopimusten yleissitovuudesta luopumista. Tämä oli tärkeä linjaus siksi, että meilläkin oli tahoja ja ekonomisteja, joiden mielestä sopimuspalkkojen pitää joustaa alaspäin, ellei ole joustavaa ja kansallista valuuttakurssipolitiikkaa. Samalla totesimme, että EMU-olosuhteissa tarvitaan palkanmuodostuksessa myös joustavia osia. Tulos- ja muut vastaavat palkat voivat joustaa. Siksi korostimme liiketaloudelliseen tulokseen perustuvien tulospalkkausjärjestelmien kehittämistä ja yrityskohtaisten henkilöstörahojen merkitystä eräänlaisena joustotyönä palkanmuodostuksessa.

Työmarkkinajärjestöt korostivat yhteisesti edellä todettujen linjausten lisäksi sitä, että Euroopan keskuspankin mahdollinen inflaatiotavoite määrittellään siten, ettei se johda deflaatioon ja että julkisen talouden alijäämää rajoittavaa vakaus- ja kasvusopimusta sovellettaessa Suomen erityisolosuhteet voidaan ottaa huomioon.

Puskurirahastojen luominen

Neuvottelimme sosiaalivakuutusjärjestelmiin EMU-puskurirahastot. Tästä asiakokonaisuudesta aikaansaatiiin kaikkien työmarkkinajärjestöjen yhteinen kannanotto, jota voisi luonnehtia sopimuspolitiikan keskeisten periaatteiden jatkamisen ja turvaamisen sopimukseksi. Suomen EMU-jäsenyyden suurimmat ongelmat liittyivät maa-kohtaisten ulkoisten taloushäiriöiden riskiin. Tämä riski liittyi Suomen ja keskeisten EU-maiden suhdannevai-

teluiden eriaikaisuuteen ja erilaiseen voimakkuuteen. Mutta näiden ulkoista perua olevien riskien ohella oli myös sisäsyntyinen – kansallinen – riski, joka liittyi palkanmuodostukseen ja inflaatioon. EMUhan merkitsi pysyvää sitoutumista matalaan inflaatioon myös työmarkkinaratkaisuihin.

Kun emme voineet hyväksyä ajatusta, että valuuttajoustopien tilalle olisi tarjolla työttömyyden kasvu tai sopimuspalkkojen alentaminen, suuntasimme vaatimuksemme EMU-puskurisiin. Tärkeimmät puskurit ovat luonnollisesti vahva valtiontalous ja yritysten vahvat taseet. Ajattelimme, että hintakilpailukykyä voidaan lisäksi

vakauttaa puskuroimalla sosiaalivakuutusjärjestelmän rahoitusta ja siten varmistaa sekä työntekijöiden että palkansaajien sosiaalivakuutusmaksujen tasainen kehitys suhdanneheilahtelusta riippumatta.

Meillä oli karmaiseva kokemus tällaisten puskureiden puutteesta 1990-luvun alun talous-

kriisin aikana, erityisesti työttömyysvakuutusmaksujärjestelmässä. Työttömyysvakuutusmaksuja jouduttiin tuolloin lyhyessä ajassa nostamaan 0,6 prosentista kuuteen prosenttiin palkasta. Jokainen ymmärsi, että tällainen politiikka johtaa vain kasvaviin työllistämistä vaikeuksiin. Ratkaisun idea oli siinä, että hillitsemme sosiaalivakuutusmaksujen tasoheilahtelua ja äkkinäisiä nousuja ja mahdollistamme jopa maksujen laskun heikossa suhdannetilanteessa. Tällaisille sosiaaliturvarahastojen puskureille oli erityisen kipeä tarve juuri Suomen olosuhteissa oman järjestelmämme tiukan kädestä suuhun-periaatteen takia. Neuvottelujen tuloksena aikaansaimme puskuriratkaisut sekä työeläke- että työttömyysturvajärjestelmään.

Työeläkejärjestelmässä vuotuista maksuvaihtelua tasoittavan EMU-puskurin ylärajaksi on sovittu 2,5 % yksityisen sektorin vuotuisesta palkkasum-

Sosiaalivakuutusjärjestelmän puskurirahastoilla pyritään vakauttamaan hintakilpailukykyä ja työllisyyttä.

Lauri Ihalainen näkee EMUn tuoneen kaivattua rahataloudellista vakautta, mutta sitä ei ole vielä testattu kriisioloissa, ja monet Suomen kansantalouden menestys- ja uhkatekijät ovat riippumattomia rahaliitosta.

masta. Työttömyysvakuutusrahaston puskurin ylärajaksi sovittiin 3,6 prosentin työttömyysasteen aiheuttamia vuotuisia korvausmenoja vastaava summa, joka on noin 500 miljoonaa euroa vuonna 2003. Nyt EMU puskurit ovat täynnä, ja rahastoja purkamalla mm. tänä vuonna työttömyysturvamaksuja alennettiin 0,4 prosenttiyksikköä, vaikka samanaikaisesti työttömyyskorvaukset kasvoivatkin.

Työmarkkinapolitiikan uusi ympäristö

Mitä keskeisiä vaikutuksia Suomen EMU-ratkaisulla on ollut työmarkkinapolitiikan toimintaympäristöön? Suurin muutos on ollut se, että EMUn myötä kansallisen talouspolitiikkamme työkalupakista poistui raha- ja valuuttakurssipolitiikka. Nyt näitä kansallisia työvälineitä on vain kaksi, finanssipolitiikka ja työmarkkinapolitiikka. EMU-olosuhteissa näiden kahden talouspolitiikan työvälineen yhteensovittamisen tarve on korostunut.

Toinen myös palkanmuodostukseen vaikuttava muutos oli sitoutuminen tukemaan matalan inflaation politiikkaa. Muussa tapauksessa seuraukset näkyisivät työttömyytenä, ja talouspoliittisten virheiden korjaamisen aikajänne pidentyisi.

EMU-ratkaisun myötä sopimusyhteiskunnan ja kolmikannan tarpeellisuus on korostunut. Finanssi- ja työmarkkinapolitiikan yhteensovittamistarve on lisännyt sopimuspolitiikan merkitystä talouspolitiikassa mutta samalla vahvistanut ay-liikkeen asemaa ja vastuuta yleisen talouspolitiikan onnistumisesta. EMU on Suomen tapauksessa vahvistanut ay-liikkeen yhteiskunnallista asemaa sopimuspolitiikkaa laajemmissakin kysymyksissä. EMU-ratkaisu on tukenut myös pyrkimystä laajaan kolmikantayhteistyöhön hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen kesken. EMU-aika tarvitsee vahvaa sopimusyhteiskuntaa. Tämä johtopäätös on käsittääkseni yleisesti tehty myös muissa EMU-maissa. Erityisen selvästi sopimusyhteiskunnan tarve on tiedostettu sellaisissa pienissä ja ulko-

maankaupasta suuresti riippuvaisissa maissa kuin Itävallassa, Hollannissa, Irlannissa ja Suomessa.

Vastuullisen sopimuspolitiikan merkitys kansantalouden inflaatioankkurina oman valuutan väistyttyä on keskeinen. Mielenkiintoista on ollut havaita myös, että EMU-ratkaisun jälkeen työnantajapuolella on painotettu vähemmän sopimusjärjestelmän hajauttamista ja sopimusehtojen sopimisen siirtämistä työpaikkatasolle. Työnantajat käyttävät joustavuuden rinnalla sellaisia uusia termejä kuin vakaus ja ennustettavuus sekä sitoutuminen matalaan inflaatioon.

Suomessa työnantajapuolellakin nähdään, että EMU-oloissa tarvitaan laajaa palkkapolitiikan koordinaatiota. Yksi keskeinen työväline tälle linjalle ovat kattavat tulopoliittiset kokonaisratkaisut. Kärjistetysti voisi sanoa, että EMU kesytti innokkaimmat sopimusjärjestelmien hajauttamisyrietykset ja johdatteli työnantajaosapuolen tiiviiseen yhteistyöhän työntekijöiden kanssa.

EMU-olosuhteet edellyttivät myös palkkojen nousuvaramallin kehittämistä. Pohdittaessa EMU-ajan sopimusmallille asetettavia vaatimuksia joudutaan vastamaan kysymykseen, millä sopimuspolitiikan toimintamallilla parhaiten vastataan yhtäaikaaisesti seuraaviin haasteisiin: tuetaan vakaata kasvua ja työllisyyttä, sitoudutaan matalan inflaation politiikkaan, estetään epäterve palkka-palkkakilpailukierre ja turvataan mahdollisimman tasainen ja tasa-arvoinen reaaliensioiden ja ostovoiman kehitys sekä edistetään työelämän laadullisia parannuksia. Suomen oloissa näihin haasteisiin on parhaiten yhtäaikaisesti voitu vastata hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen yhteistyöllä saavutetuilla tulopoliittisilla kokonaisratkaisuilla. On toki mahdollista, että koordinoitulla liittotason sopimuspolitiikalla päästään samoihin päämääriin, mutta asioiden hallittavuus ei ole samaa vakausluokkaa.

EMU-ajan palkkojen nousuvara-jakovaramalli perustuu ajatukseen, että työvoimakustannusten kokonaisnousu mukaan lukien sopimuskorotukset, liu-

kumat ja työnantajien sosiaalivakuutusmaksujen nousu on sama kuin tavoiteinflaatio ja työn tuottavuuden kasvu koko kansantaloudessa. Tämä jakovaramalli tukee matalan inflaation politiikkaa mutta merkitsee myöskin sitä, että työ- ja pääomatulojen välisiä suhteita ei sopimuspolitiikalla tietoisesti muuteta. Olemme koko EMU-jäsenyyden ajan käyttäneet nyrkkisääntönä tällaista palkkapolitiikan nousuvaramallia. Pääpaino on todellisen ostovoiman kasvattamisessa eikä korkeissa nimelliskorotuksissa. Tavoitteeseen on tähdätty yhdistämällä palkankorotukset, palkkaverotuksen keventäminen ja matala inflaatio sekä sosiaaliset tulonsiirrot.

Tähänastiset kokemukset EMU-ratkaisusta

1. EMU-ratkaisua ei ole tarvinnut kahtaa: EMU on merkinnyt kaivattua rahataloudellista vakautta, vakaita ja matalia korkoja. EMUn kestävyttä ei tosin ole vielä testattu kriisioloissa.

2. EU ja EMU eivät uhkaa hyvinvointiyhteiskuntaa, vaan sen tekevät laajemmin globalisaation kielteiset vaikutukset verokilpailuineen. Jos EMU tuo vakaampia oloja ja tukee kasvua, niin se tekee yhteiskuntamallimme säilyttämisen helpommaksi.

3. Talouden riskit, joista kannoimme huolta, eivät ole Suomen kohdalla realisoituneet. Monilla manner-Euroopan mailla on mennyt EMUsta riippumatta heikosti. EMUn jäsenenä Suomi on menestynyt varsin hyvin – kuten myös Ruotsi EMUn ulkopuolella. Oman rahapolitiikan merkitystä ei tule yliarvioita. Kansakunnan menestyminen on pidemmän päälle kiinni perustavaa laatua olevista tekijöistä. Esimerkiksi Suomen menestymisen perustekijät ovat panostaminen kovaan osaamiseen, kykyyn tuottaa laadukkaita tuotteita ja palveluja, kyky erikoistua maailmankaupassa ja kyky huolehtia hyvinvointiyhteiskunnan perustan säilymisestä.

4. Euroon siirtyminen 1.1.1999 sujui yllättävän kitkattomasti. Ei tullut

viime hetken keinottelua eikä käytännön ongelmia. Myös euroseteleiden ja -kolikoiden käyttöönotto vuoden 2002 alusta sujui odotettua paremmin eivätkä kaupat lähteneet ainakaan merkittävästi nostamaan hintoja sen varjolla. Euron kurssin opettelu vei aikansa ja vaati mm. palkanlaskennassa ja pankkijärjestelmissä uudistuksia. Moni varmaan vieläkin hahmottaa ostoksiensa arvoa laskemalla ne myös ”mummonmarkkoissa”.

5. EMU-ratkaisu on lujittanut pohjoismaisen sopimusyhteiskunnan perusteita ja halua korostaa kolmikantayhteistyön tärkeyttä kansallisen selviytymisen strategiana. Ay-liikkeen arvostus ja merkitys on korostunut niin hallituksen kuin työntajapuolenkin arvioissa.

6. EMU on tuonut ay-liikkeelle myös suurta yhteiskunnallista vastuuta talouspolitiikan onnistumisesta. Ylilyönnit sopimuspolitiikassa kostautuvat varsin suoraan työllisyyskehityksessä

7. EMU-jäsenyys edellyttää, että talouden suhdannevaihteluihin varaudutaan niin, että suhdannepolitiikka on mahdollista. Tämän vuoksi vahva valtiontalous ja yritysten vahvat taseet ovatkin tärkeimpiä suhdannepuskureita, kun mennään yli suhdannetaantumien. Sosiaalivakuutukseen rakennetut puskurirahastot ovat Suomessa toimineet sovitulla tavalla.

8. EMU ja euro tekevät myös palkat ja laajemminkin työvoimakustannukset läpinäkyviksi ja vertailukelpoisiksi yli kansallisten rajojen. Keskeisten kilpailijamaiden työvoimakustannusten vertailtavuus on tullut pysyväksi osaksi palkkaneuvotteluja. Sosiaaliturvamaksujen, verotuksen, hintatason sekä hintarakenteiden erot ja muut vastaavat tekijät merkitsevät kuitenkin sitä, etteivät eri maiden työvoimakustannusten ja reaali-palkkojen vertailut ole EMU-oloissakaan helppoja. EMU ei poista niitä haasteita, joita globalisaatio, veropohjan rapautuminen, tekninen kehi-

tys ja polarisaatio sekä väestön vanheneminen asettavat hyvinvoinnille ja tasa-arvolle. Mutta jos yhteinen eurooppalainen valuutta tarjoaa – niin kuin oma tähänastinen kokemuksemme osoittaa – vakaat taloudelliset olot sekä lisää eri eturyhmien kompromissi- ja yh-

teistyöhalua, tarjoaa EMU paremmat edellytykset näihin haasteisiin vastaamiseen.

Talous- ja rahaliitto on kuitenkin vain yksi vaikkakin merkittävä askel EMU-maiden talouspolitiikan koordinaation syventämisessä. On varsin todennäköistä, ettei niiden talouspoliittinen yhteistyö pysähdy pel-

kästään EMU-ratkaisuun. Nähtäväksi jää, miten pitkälle talous-, työllisyys- ja finanssipolitiikan alueella yhteistyötä seuraavassa vaiheessa ollaan valmiita viemään. Esitykseen EU:n uudeksi perustuslaiksi sisältyy EMU-maille mahdollisuus tiivistää talouspoliittista yhteistyötä muuta EU:ta nopeammin.

Näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa ei tehdä yhteisiä palkkaratkaisuja EMU-maiden kesken, mutta sopimuspoliittinen yhteistyö yli kansallisten rajojen tulee kyllä tiivistymään. Yleiset palkkaratkaisut tehdään edelleenkin kansallisesti, ja Eurooppa-tason sopimukset ovat kansallisia sopimuksia täydentäviä. Nopeimmin työsuhteen ehtoja koskevat, kansalliset rajat ylittävät ratkaisut saattavat edetä konserni-yrityksissä, joiden osat toimivat eri maissa. Kun yritykset ovat monikansallisia ja toimivat yli rajojen, tarvitaan vastapainoksi vahvaa ay-liikettä. Ay-liikkeen tavoite on rakentaa kansalliset rajat ylittävää sosiaalista vastavoimaa euro- ja EU-tason palkkojen, työolojen ja sosiaaliturvan polkumyynnille. Yksi tähän strategiaan liittyvä eurooppalaisen ay-liikkeen suuri tavoite onkin – kansalliset työtaisteluoikeudet turvaten – aikaansaada EU-tasolla tunnustetulla tavalla oikeudet neuvotella, sopia ja tarvittaessa käydä työtaistelua ja yli kansallisten rajojen.

Eurooppalainen ay-liike tavoittelee neuvottelu-, sopimus- ja työtaisteluoikeuksia, jotka ulottuvat yli kansallisten rajojen.